

**HONNAN TUDJUK, AMIT TUDUNK AZ
ÉRTELMI FOGYATÉKOS ÉS AUTISTA
FELNÖTTEK ELLENI ABÚZUSRÓL?**

Michelle McCarthy

Honnan tudjuk, amit tudunk az értelmi fogyatékos és autista felnőttek elleni abúzusról?

Szerző

Michelle McCarthy (University of Kent, Tizard Centre)

Fordította

Petri Gábor

A fordítás a „VP/2013/013/0057” azonosítószámú „New dimension in social protection towards community based living” című projekt keretében, Európai Unió finanszírozásból valósult meg.

© Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft., 2016
1071 Budapest, Damjanich utca 4.

Fogyatékos Személyek
Esélyegyenlőségéért
Közhasznú Nonprofit Kft.

Konzorciumi partner

Honnan tudjuk, amit tudunk az értelmi fogyatékos és autista felnőttek¹ elleni abúzusról?²

Évtizedekkel ezelőtt az értelmi fogyatékos emberek által elszenvedett bántalmazásról csak kevés, korlátozott fókuszú kutatásból hallhattunk (pl. Turk és Brown 1992; Brown et al. 1995), ha hallottunk ilyesmiről egyáltalán. Ma már sok mindent tudunk a témában és számos különböző forráson keresztül. A következőkben ebből a gazdagabb tudástárból válogatok.

Abúzusról szóló kutatások

Először is rendelkezésünkre áll ma már kellő számú, alaposan elvégzett prevalencia és incidenciaciklus vizsgálat, amelyeket szisztematikus szakirodalmi áttekintések is elemeztek (Horner-Johnson és Drum 2006). Ezekből az látszik, hogy általánosságban fogalmazva a bántalmazás gyakrabban fordul elő az értelmi fogyatékosokkal élő népességben, mint a nem-fogyatékos népességben; ezen túl az is látható, hogy értelmi fogyatékos emberek valószínűleg nagyobb eséllyel válnak abúzus áldozatává, mint több más fogyatékosági csoportba tartozó emberek.

Szolgáltatók körében végzett felmérések, auditok

Másrészt olyan felmérések is vannak ma már, amelyek meglévő adatbázisok alapján készültek – ilyen adatbázisok lehetnek (szociális, oktatási, egészségügyi vagy egyéb) szolgáltatók által tárolt adatok (pl. Olivia Hewitt kutatása), vagy lehetnek általánosabb, helyi közigazgatási szinten tárolt adatok (pl. Mansell et al., 2009). Az utóbbi csoportba tartozó kutatások azt mutatják, hogy az értelmi fogyatékosokkal élő emberek más sérülékeny csoportokba tartozó felnőttekhez képest nagyobb eséllyel válhatnak szexuális bántalmazás áldozatává. Ezekben az esetekben az elkövetők elsősorban más szolgáltatóhasználók vagy családtagok voltak. Az is látszik azonban, hogy az áldozatok lakóhelye nagyban befolyásolja az elszenvedett abúzus jellegét.

Amikor maguk az érintettek beszélnek

Harmadrészt mára már az is világos, hogy az értelmi fogyatékos és autista emberek kárára elkövetett bántalmazás viszonylag gyakran indirekt módon kerül nyilvánosságra. Erre jó példa, hogy amikor értelmi fogyatékos nőket kérünk meg arra, hogy beszéljenek magánéletükről és szexről, akkor nagyon gyakran olyan történeteket mesélnek, amikből világossá válik, hogy korábban szexuális abúzus áldozataivá váltak (Eastgate et al., 2011; Fitzgerald és Withers 2013). Sajnos értelmi fogyatékos férfiak szexualitásáról

¹ Az eredeti szöveg „*people with learning disabilities*” terminológiáját az angol kifejezés használatának megfelelően nem egyszerűen ‘értelmi fogyatékoság’-ként fordítottuk magyarra, hanem tágabb értelemben, az értelmi fogyatékosokkal élő emberek teljes egészére, pl. a társult értelmi sérüléssel élő autista emberekre is vonatkoztatjuk. Ezt tükrözve a magyar fordítás helyenként – a pontos értelmezést segítő – az ‘autista’ jelzőt is használja, hiszen az ismertetett kutatások és adatok egy része is lefedi az értelmi sérült autista népességet. (a ford. megjegyzése)

² A szöveg Michelle McCarthynak a 2014-ben a Tizard Learning Disability Review folyóiratban *Brick by brick: building up our knowledge base on the abuse of adults with learning disabilities* c. tanulmányának a magyar olvasók számára átdolgozott változata.

sokkal kevesebbet tudunk hasonló kutatásokból, legalábbis heteroszexuális kapcsolatokat tekintve. Ugyanakkor egy kutatás azt derítette ki, hogy az enyhe és középsúlyos értelmi sérüléssel élő férfiak azonos nemű férfiakkal történt szexuális kapcsolataiban viszonylag gyakori volt a partner általi kényszerítés és korlátozás (Thompson 2001).

Családon belüli erőszak

A partnerkapcsolatok témájánál maradva elmondható, hogy sajnos az értelmi fogyatékos nők kárára elkövetett párkapcsolati erőszak még mindig sokkal kevésbé kutatott terület, mint például a nem fogyatékos nők vagy az érzékszervi vagy mozgássérült nők elleni kapcsolati abúzus (Thiara et al., 2011). A statisztika azt mutatja, hogy átlagosan naponta két nőt gyilkolnak meg jelenlegi vagy volt férfitartnerei (Women's Aid, 2013). Azt ugyan nem tudjuk pontosan, hogy ezen áldozatok között hányan értelmi fogyatékosok, de joggal gondolhatjuk, hogy voltak áldozatok, akik valamilyen értelmi sérüléssel éltek. Saját kutatásomnak előzetes adataiból azonban az is látszik, hogy értelmi fogyatékos nők gyakran válnak rendkívül drasztikus párkapcsolati vagy családon belüli erőszak áldozatává – nem ritka a gyilkossággal való fenyegetőzés vagy a fegyverrel kényszerítés (lásd: <http://sscr.nihr.uk/PDF/Insights/IN39.pdf>).

Kényszerházasságok

Miközben a családon belüli erőszak nem szükséges velejárója az értelmi sérült embereket érintő kényszerházasságoknak, kétségtelenül előfordulhat erőszak ezekben az esetekben is. A brit belügyminisztérium statisztikái szerint egyedül 2012-ben 114 esetben kényszerítettek értelmi fogyatékos embereket házasságra – az áldozatok között nagyjából egyenlő számban voltak férfiak és nők (Home Office 2013). Ahhoz, hogy jobban megérthessük a számok mögötti egyéni történeteket, további kutatásokra lenne szükség. Ugyanakkor azt már most is tudjuk, hogy ezekben a házasságokban nem ritka az értelmi fogyatékos ember kárára elkövetett párkapcsolati erőszak, ideértve az ismétlődő megerőszakolást és más szexuális abúzust (Rauf et al., 2013).

Gyűlöletbűncselekmények

Az ún. *gyűlöletbűncselekmény* annak ellenére is viszonylag újabb jogi kategória, hogy az általa lefedett valóság az emberiséggel egyidős. A gyűlöletbűncselekmény változatos dolgokat takarhat: egyfelől, enyhébb esetekben lehet szó egyszerű csúfolódásról vagy durva gúnyolódásról, azonban a legkomolyabb esetekben durva bűncselekményekről van szó, például gyilkosságról. Az értelmi fogyatékos emberek kárára elkövetett gyűlöletbűncselekményekről mind oknyomozó újságírók, mind egyetemi kutatók munkáiból szívszorító történeteket ismerhetünk meg (Quarmby, 2013). A University of Kent Tizard Centre-jének munkatársai által végzett Living in Fear [Félelemben élve] című kutatás egyúttal hasznos ajánlásokat és gyakorlati tanácsokat is megfogalmaz (Beadle-Brown et al., 2013), amit minden érdeklődőnek ajánlok alaposabb megismerésre.

Intézményi abúzus

Az intézményi körülmények között elkövetett abúzusról időről időre felbukkanó botrányos eseteken keresztül hallhatunk leginkább, például az angliai közvéleményt az elmúlt években megrázó Winterbourne View-esetben. Hasonló esetek évtizedek óta előkerülnek. Ugyanakkor intézményi abúzus nemcsak eldugott intézetekben történik, a négy fal között. Monolitikus, széles körnek szolgáltatást nyújtó rendszerek, például a

szociális és egészségügyi ellátórendszer ugyanígy képes embereket vagy családokat abuzív módon kezelni. Például az elhanyagolás egyik fajtája, amikor az ellátórendszer magára hagyja a családokat, akik így, támogatás híján nagyobb eséllyel adják intézeti ellátásba gyermeküket; vagy amikor a többségi egészségügyi szolgáltatások nem látják el megfelelően a hozzájuk forduló értelmi fogyatékos vagy autista embereket, ezzel komoly érzelmi, pszichés és fizikai károkat okozva.

Túl a fizikai és szexuális erőszakon

Amíg az értelmi fogyatékosokkal élő és autista emberek zaklatásáról, bántalmazásáról, fizikai és szexuális abúzusáról egyre többet tudunk, addig más, rejtettebb formájú bántalmazásokról sokkal kevesebbet beszélünk. Ilyen, ritkábban említett abúzus például az érzelmi és pszichés bántalmazás. Ennek a rejtettségnak az is lehet az oka, hogy habár az érzelmi bántalmazás ugyanúgy potenciálisan nagyon komoly következményekkel jár, mégis sokkal kevésbé látható, és hatásában is lassabb, évek alatt felgyülemelő károkat okoz (Robinson & Chenoweth, 2012).

Az értelmi fogyatékos emberek pénzügyi típusú bántalmazása szintén relatíve kevésbé kutatott terület, bár a közelmúltban civil szervezetek – mint a brit Ann Craft Trust – ígéretes programokat indítottak. A pénzügyi típusú abúzus változatos formákat ölthet, kezdve a konkrét lopástól a tulajdonost megkárosító pénzkezelésen át a barátok által elkövetett kiszipolyozásig. Ez utóbbi esetekben magát barátként feltüntető emberek használják ki az önállóan élő értelmi fogyatékos felnőttek: elveszik pénzét, tulajdonságait, esetleg beköltöznek otthonába és ott olykor illegális cselekményeket is folytatnak. Röviden: kihasználják az esetleg elszigetelten, magányosan élő értelmi sérült ember jóhiszeműségét és védtelenségét.

Összefoglalás

A fenti áttekintés természeténél fogva nem teljes, sokkal inkább csak egy vázlatos kép arról, hogy mit tudunk eddig az értelmi fogyatékos embereket érintő abúzusról. Kétségtelen, hogy az elmúlt évtizedek alatt komoly előrelépés történt ez ügyben, ha másban nem, akkor abban, hogy sokkal többen inkább tudatában vagyunk annak, milyen sokféleképpen történhet meg az értelmi fogyatékos felnőttek bántalmazása. Többet tudunk a potenciális veszélyekről, és egyúttal vannak már részleges válaszaink is, például a brit szociális rendszerbe beépített „Adult Safeguarding”. Ugyanakkor az előrelépések ellenére sincs okunk semmiféle elégedettségre. Az abúzus új formái is megjelentek, például a mobiltelefonnal elkövetett zaklatás, amely nemcsak kiskorúak szexuális zaklatását teszi lehetővé, de értelmi fogyatékos felnőttek is áldozatává válhatnak (Eastgate et al., 2012).

Hogyan tovább?

A fenti, határozottan sötét tónusú áttekintésnek a végén azt kérdezhetjük magunktól, hogy mégis mit tudunk kezdeni meglévő tudásunkkal? Mire kötelez minket, hogy tudjuk, amit már tudunk? Miben segítheti az értelmi sérült vagy autista embereket és családjaikat az, hogy tudunk a sértettek kárára elkövetett zaklatások gyakoriságáról? Az, ha csak információt adnánk a gyakoriságról, nemcsak elégtelen, de kegyetlen dolog is lenne. Az egyik előremutató lépés így nyilvánvalóan az, ha az érintettek figyelmét felhívjuk a veszélyekre, de eszközöket is adunk nekik, amivel esetleg megelőzhetik a bajt. Az érintettek számára adott figyelemfelhívásnak kellően óvatosnak és egyben támogatónak is kell lennie. Nagyon fontos, hogy az értelmi fogyatékos gyerekek és

felnőttek kellő önbecsüléssel és magabiztossággal bírjanak, és ehhez segítséget is kapjanak – hogy büszkék legyenek arra, akik. Az érintettek megfelelő asszertivitása ugyanis lehetővé teheti, hogy a zaklatást felismerjék, ha lehet, megelőzzék, és ha már megtörtént, jelezni tudják. Ugyanakkor minden, az egyéni szinten tett felkészülés szükségszerűen korlátozott hatású maradhat csak komolyabb, rendszerszintű változások nélkül. Csak komoly, a teljes rendszert érintő társadalmi, politikai és jogi változások révén érhető el, hogy értelmi fogyatékos embereket a társadalom tagjai értékesnek és megbecsülésre érdemesnek lássanak. Az ilyen társadalmi változások időbe telnek ugyan, de van rá példa, hogy valóban megtörténnek. Nem is olyan sok idővel ezelőtt általánosan elfogadott vélemény ítélte el társadalmaink széles rétegeit nemi, etnikai hovatartozás vagy szexuális orientáció alapján. Ezen csoportok helyzete sokat változott. És habár még mindig sok tennivaló akad mindezen csoportok egyenlővé tétele érdekében, az jól látszik, hogy a fogyatékos emberek mellett valahogy elment a haladás, mintha elfelejtettünk volna őket. Az értelmi fogyatékosok kárára elkövetett milliárdnyi bántalmazás és az arról szóló tudásunk sajnos határozottan bizonyítja ezt.

Felhasznált irodalom

- Beadle-Brown, J., Guest, C., Richardson, L., Malovic, A., Bradshaw, J. and Himmerich, J. (2013), *Living in Fear: Better Outcomes for People with Learning Disabilities and Autism*, Executive Summary Tizard Centre, University of Kent, Canterbury.
- Brown, H., Stein, J. and Turk, V. (1995), "The sexual abuse of adults with learning disabilities: report of a second two year incidence survey", *Mental Handicap Research*, Vol. 8 No. 1, pp. 3-24.
- Eastgate, G., Scheermeyer, E., Van Driel, M. and Lennox, N. (2012), "Intellectual disability, sexuality and sexual abuse prevention: a study of family members and support workers", *Australian Family Physician*, Vol. 41 No. 3, pp. 135-9.
- Eastgate, G., Van Driel, M., Lennox, N. and Scheermeyer, E. (2011), "Women with intellectual disabilities: a study of sexuality, sexual abuse and protection skills", *Australian Family Physician*, Vol. 40 No. 4, pp. 226-30.
- Fitzgerald, C. and Withers, P. (2013), "I don't know what a proper woman means': what women with intellectual disabilities think about sex, sexuality and themselves", *British Journal of Learning Disabilities*, Vol. 41 No. 1, pp. 5-12.
- Home Office (2013), "Forced marriage: information and practice guidelines for professionals protecting, advising and supporting victims", available at: www.gov.uk/forced-marriage (utolsó elérés 2013. december 13.).
- Horner-Johnson, W. and Drum, C.E. (2006), "Prevalence of maltreatment of people with intellectual disabilities: a review of recently published research", *Mental Retardation Developmental Disabilities Research Reviews*, Vol. 12 No. 1, pp. 57-69.
- Mansell, J., Beadle-Brown, J., Cambridge, P., Milne, A. and Whelton, B. (2009), "Adult protection incidence of referrals, nature and risk factors in two English local authorities", *Journal of Social Work*, Vol. 9 No. 1, pp. 23-38.
- Quarmby, K. (2011), *Scapegoat: Why We are Failing Disabled People*, Portobello Books, London.
- Rauf, B., Saleem, N., Clawson, R., Sanghera, M. and Marston, G. (2013), "Forced marriage: implications for mental health and intellectual disability services", *Advances in Psychiatric Treatment*, Vol. 19 No. 2, pp. 135-43.
- Robinson, S. and Chenoweth, L. (2012), "Understanding emotional and psychological harm of people with intellectual disability: an evolving framework", *Journal of Adult Protection*, Vol. 14 No. 3, pp. 110-21.
- Thiara, R., Hague, G., Bashall, R., Ellis, B. and Mullender, A. (2011), *Disabled Women and Domestic Violence: Responding to the Experiences of Survivors*, Jessica Kingsley Publishers, London.
- Thompson, D. (2001), "Is sex a good thing for men with learning disabilities?", *Tizard Learning Disability Review*, Vol. 6 No. 1, pp. 4-12.
- Turk, V. and Brown, H. (1992), "Sexual abuse and adults with learning disabilities", *Journal of the British Institute of Mental Handicap (APEX)*, Vol. 20 No. 2, pp. 56-8.
- Women's Aid (2013), "Statistics", available at: <https://www.womensaid.org.uk/information-support/what-is-domestic-abuse/how-common-is-domestic-abuse/> (utolsó elérés 2016. szeptember 21.)

